

Novotny Tihamér

A szentendrei Vajda Lajos Stúdió kiállítása Zalaegerszegen

[Gönczi Galéria, 2006. január 20. - február 25.]

Ezt a kiállítást két dolog is indokolja: *Zalaegerszeg és Vajda Lajos* egy ma is ugyanezen a *nomen-en* működő szentendrei képzőművészeti csoport általi vissza- és összekapcsolhatósága, hiszen a név végzet, a név kötelez... Ugyanakkor nehéz megszólalni egy megnyitó (és egy rövidke írás) szűkre szabott keretei közé zárva, s nem könnyű valami újat, tömöret, lényegit mondani a VLS-ről olyan vaskos kötetek megjelenése után, mint amilyenek a 2000-es, 472 oldalas, antológiászerű, *A szentendrei Vajda Lajos Stúdió*¹ és a 2002-es, 336 oldalas, *A szentendrei Vajda Lajos Stúdió: 1972-2002 (Dokumentum- és szöveggyűjtemény)*² címűek voltak.

Ezért ez alkalommal öt fő szálát, öt fő gondolatot szeretnék megragadni és kiemelni a szentendrei Vajda Lajos Stúdió zalaegerszegi kiállításával kapcsolatban.

Az első az, hogy Vajda Lajos, aki a '60-as évek végén és a '70-es évek elején, Szentendrén gyülekező és csoportosuló fiatal művészek 1972-es névadója, zalaegerszegi születésű, s mint művész, 1923-tól haláláig maga is legfőképp szentendrei illetőségű és kötődésű volt, akárcsak az itt kiállítók java része. S ha létezik máig ható *szentendrei iskola*, akkor ezt az ő (és Korniss Dezső) mélyre hatoló s egyben kiemelkedő tevékenysége alapozta meg.

A második az, ami már az előző megállapításból is következik, hogy Szentendre Vajda számára választott helyé, világnézeti, világszemléleti munkálkodásának, művészeti hitvallásának középpontjává, szent helyévé vált, akárcsak az ő nyomdokain járó későbbi *vajdásoknál* is tapasztaljuk. A harmadik az, ami megintcsak az előbbiből fakad, hogy Vajda misztikus, „istenkereső” módon vonzódott a vallások, a valódi kultuszok, a spirituális beállítottságú, transzcendentális irányultságú művészeti korszakok és alkotói teljesítmények iránt, ahogy ezt a *Vajda-stúdiósok* szinte minden egyes tagjánál, ilyen vagy olyan módon, ilyen vagy olyan köntösben, sokszor a szent és a profán, a hétköznapi és a katartikus világ ütköztetéseként tapasztaljuk.

A negyedik az, hogy Vajdát, akárcsak nevét viselő utódait, a modern művészet mellett rendkívüli módon érdekelte a prehistorikus, a prekolumbiánus és a primitív kultúrák, illetve a nem iskolázott, az önmagukat eredeti módon építő és kifejező, alsóbb társadalmi rétegek, népcsoportok és marginális kisközösségek művészete.

Az ötödik az, hogy Vajda tevékenységét, újjító szellemét és szemléletét, főleg a kezdeti időszakban, szinte teljes értetlenség és elutasítás fogadta, akárcsak a '70-es évek legelején még önmagukat „idegenként”, azaz *IDEG*-ként aposztrofáló későbbi vajdásokat.

A fentebbi gondolatokat kissé bővebben kifejtve, Mándy Stefániánál a következőket olvashatjuk: *„Zalaegerszeg, 1908. augusztus 6.: Vajda Lajos születésének helye és ideje. Ennek az adatnak így egymagában a kezdet pusztán jelzésén túl csak részjelentése van. A másik, lexikális adat, halálának napja, 1941. szeptember 7.: a 33 évesen betelt sors, a tízéves művészi pálya végpontja – az életmű ismeretében – felkiáltójellé válik. (...) Egy rövid élet nagyra nőtt feladata teljesült az utolsó tollvonásig”³.*

Mint tudjuk, Vajda Lajos csak az első világháború elejéig élt Zalaegerszegen. A család 1917-ben Szerbiába költözött, majd 1922-23-ban, Zalaegerszegen keresztül, végleg Szentendrén telepedett le. Amikor Vajda már mint fiatal képzőművész 1934-ben hazatér Párizsból, újból Szentendrén dolgozik, de ekkor már választott, végleges munkahely számára ez a Duna-parti kisváros, az úgynevezett „bartóki program” képzőművészetbe ültetésének szent terepe.

„Szabó Lajossal és Korniss Dezsővel folytatott beszélgetéseik során arra az eredményre jutnak, hogy a hazai művészetek közül csak a zene területén születnek komoly kezdeményezések. Ezekből a megfontolásokból ered azután Vajda és Korniss közös népművészeti programja. 1935 és 1936 nyarán éppen Szentendre lesz az etnológiai munka gyűjtőhelye, és párhuzamosan a szemközti Szigetmonostor. Korniss Dezsővel barangolják be Szentendre és Monostor minden zugát, sőt más környező falvakban is járnak (így pl. Pilisszentlászlón). Sokat rajzolnak, rengeteg egyszerű motívumot, házakat, ablakokat, kapukat, de egyedi részleteket, különös kiképzésű architektúrát és jellegzetesen népi vagy esetleg sajátos, magában álló, elébük bukkanó motívumokat, tárgyakat is” – írja alapvető monográfiájában Mándy Stefánia⁴, majd így folytatja – Vajda „sokat olvasott, nézegetett mindenféle egzotikus kultúrát feldolgozó könyvet, s az indiánok, néger, cigányok alkotásai mellett még sok furcsaság foglalkoztatja. Spiritiszta kiállítások nagy erővel rázzák meg képzeletét, alkimisták, elmebajosok rajzai, mindenfajta megszállottság érzékenyen érinti művészi fantáziáját. De ugyanakkor finoman ki tudja szűrni mindebből azt, ami okkult vagy patológikus. – Kora törvényén kívül él ő maga is, elvetve minden külsőséges konvenciót – vagyis nagyobb, belső törvényt követ. Ezért keresi a kapcsolatot mindazokkal a közösségekkel, amelyek valaha is rátaláltak az egyéni lét és az elemi összefüggések alapvető törvényszerűségeire”⁵.

Ezeket a megállapításokat Vajda Júlia is megerősíti férjéről szóló fejtegetéseiben: Vajda *„az egész görög kultúrát elvetette, csak a primitív görögök érdekelték, de a nagy görög fénykor nem, a rómaiak kultúrája sem, csak a katakomba-művészet. Az olaszoknál a korai ábrázolások vonzották, Giottóig (őt is beleértve). (...) A bizánci művészetet, és főképpen az orosz templomokat és a pravoszláv ikonokat tekintette a művészet csúcának”⁶.*

Vajda romantikus lényé tehát találkozott a Szentendrén élő népek a *„képekben megfogható kötelékeivel, a religio-val”*. És ez a lényeg! Hamvas Béla és Kemény Katalin szerint miután Csontváry *„az Életfa alá zarándokolva felvette az összeköttetést az Úristennel”* – megörült. Vajda azonban nem. Ő állandósította ezt a kapcsolatot a szellemi világgal, így ő mutatott példát az utána következő nemzedékek számára. Vajda tehát megalkotta az ún. *„jelenkortudatot”*. Mert a *„jelenkortudatot a művész teremti azáltal, hogy az egyéni, vagy kollektív tudat mélyéről felmerült képet aktualizálja. Csontváryt folytatni nehéz, mert kapcsolata villámszerű volt. Vajda, a józan játékos tudta folytatni. A folytatás sohasem utánpótlás, hanem az, amit a szó mond, folytatás”*. – Ez tehát Vajda műveletének metafizikai ajtaja, amelyen keresztül a szellemi világba léphettek és léphetnek azok, akik megfejtették és megfejtik az ő titkát, s ezzel kiérdemelték, kiérdemlik az ehhez szükséges kulcsot. Ugyanakkor Vajda a *„nem-hatalmi-művész”* útját tette járhatóvá⁷. Megmutatta, hogy nem az egyéniség túlcizellált kifejezése és mindenáron való érvényre juttatása a véggel, hanem az univerzálisra való utalás, azaz a jelfelmutatás!

A Vajda Lajos és Korniss Dezső által lefektetett alapokban és a kibontakozó folytatásban tehát az egész modern magyar művészet minden lényeges alapvonása és eljövendő stílustendenciája esszenciálisan kódolva van. Így a Vajda Lajos Stúdió fellépésével csak egy olyan paradigmaváltás történt a hazai képzőművészetben, amelynek eredete, eszmerendszere és radikális ars poetica-ja éppen a fentebb vázolt sajátosságokból vezethető le.

Ha valaki meg akarja érteni e kiállítás képeit, szobrait, grafikáit és más egyéb műfajú és technikájú alkotásait, akkor először Vajdát és Kornissot kell megemésztetnie, s csak azután mindazoknak a művészetét, akik az ő világukban rejlő lehetőségeket más és más irányban továbbvitték és kibontakoztatták. (Lásd, pl. az *Európai Iskola* alkotóit!)

Konkoly Gyula festő az egyik írásában azt mondja a szentendrei művészetről, hogy az kifejezetten *„magyar találmány”*. Ez a magyar találmány azonban a nemzetközi stílusáramlatok, izmusok és tendenciák, illetve egyéb mediális újítások hatására számtalan alakváltozáson és átalakuláson ment keresztül az idők folyamán.

Számomra azonban egy a fontos: az, hogy az igazi vajdás karakterek gondolkodásában, szemléletében, ötleteiben és formakultúrájában – minden ezzel ellenkezni látszó, ugrásszerű újítás ellenére – a forráshoz, az eredethez vezető szálak és gyökerek feltárhatóak, kibogozhatóak és igazolhatóak. És ha az ember ezeket az utakat már mind bejárta, rájön arra, hogy a legtöbbjük esetében valódi, másokkal össze nem keverhető, súlyos, nagy karakterekkel áll szemben.

(A tárlaton a VLS Kulturális Egyesület több mint 40 tagjából 24 művész állított ki a Gönczi Galériában. Név szerint: Aknay János, Almási Gertrúd, Bán Miklós, Borgó György Csaba, Bukta Imre, Csontó Lajos, Frózi-Nánássy Tibor, Gubis Mihály, Györffy Sándor, Holdas György, Kis Tóth Ferenc, Krizbai Sándor, fe Lugossy László, Margit Szabolcs, Márkus Péter, Megyer Márta, Nagy Barbara, Pacsika Rudolf, Szirtes János, Szuromi Imre, Sz. Varga Ágnes Kabó, Várnagy Ildikó, Vincze Ottó és ef Zámbo István.)

¹ Pontosan: *A Szentendrei Vajda Lajos Stúdió (antológia)*, Szentendre, 2000; szerkesztette: Novotny Tihamér – Wehner Tibor.

² Szerkesztette: Novotny Tihamér.

³ Mándy Stefánia: *Vajda Lajos*, Corvina Kiadó, 1983, 9. o.

⁴ Im.: 13. o.

⁵ Im.: 15. o.

⁶ *Vajda Júlia életrajzi fejtegetései Vajda Lajosról*, im.: 173. o.

⁷ Az idézetek Hamvas Béla és Kemény Katalin: *Forradalom a művészetben – Absztrakció és szürrealizmus Magyarországon* c. kötetéből (1947) származnak, Pannónia Könyvek, 1989, második kiadás, 58-59. o.

Krizbai Sándor: Dunai "Soláris" - 2004

Szirtes János: Vegetáció II - 2000

Bukta Imre:
Cím Nélkül
2005

Pacsika Rudolf: Cím nélkül - 2002

